

rad i Småland. Med dessa två jämte ytterligare tre i Hälsingland och Dalarna känner vi till åtminstone fyra kvinnor som allmogemålare. I texterna genomgående finns en medvetenhet om att också kvinnor kunde måla.

När jag lägger ifrån mig denna handbok slår det mig att den ger en mycket god bild av forskningsläget för målade allmogemöbler. Vart har vi kommit? Vart är vi på väg? Vad behöver göras? Vilka nya teoretiska ramverk och metodologier står till förfogande att pröva? Vilka nya aspekter och perspektiv kan anläggas? Hur montera ett tvärvetenskapligt projekt? För det första behövs flera och större forskningsinsatser, stora delar av Norrland har blinda fläckar trots ett rikt välbevarat material, se Ångermanland, Medelpad och Härjedalen. Vi måste ut i gårdarna, upp på vindarna, in i förråden. För det andra är det glädjande att begrepp som kulturfixering och gesunkenes kulturgut nu definitivt spelat ut sin roll. Men vi är fortfarande fast i föreställningar som att folkkonsten skapades i tider av högkonjunktur, fast många inredningar dekorerats under svagår. Hälsingegårdarnas vackraste inredningar dekorerades under 1830-talets missväxtår. Respekten för målarens datering är fortfarande stor; vi litar på att hen satte punkt för sitt verk med ett årtal eller till minne av ett bröllop, vilket inte alltid stämmer med vigselböckernas uppgifter. Som författarna också understryker bär en möbel på en historia att försiktigt lirka fram, genom studier av måleriet, snickeriet, arkivalier, tidigare forskning och litteratur.

Sverige på 1700- och 1800-talen var ett fattigt land med en stor obesutten befolkning i vilken ”folkkonsten” producerades; ingalunda endast på grund av konstnärlig begåvning utan för att människor var tvungna att finna sysslor att livnära sig på för att inte svälta ihjäl. Alla allmogemålare var förvisso inte konstnärer utan mycket ”folkkonst” bör på sin höjd kallas kulturyttringar snarare än konstnärliga uttryck. Detta framgår också av möblerna i denna bok. Det är hög tid att placera allmogemåleriet hos allmogen, allt folket på landsbygden, hos såväl de mycket fattiga som på storgårdarna och alla sociala skikt däremellan. Från Norrlands smågårdar vid sidan av storgårdarna kom många av landets skickligaste storsnickare och stormålare från miljöer vi vet mycket litet om, men som var integrerade i den estetik, tycke och smak som dominerade i socknarna. Begreppen bonde och bondekulturen måste användas med försiktighet. Den obesuttna som endast ägde tre getter och en stu-

ga på ofri grund, om än rejält knuttimrad med grant dekorerad förstukvist och rikt dekorerad inredning, var knappast sedd som bonde. ”Husman” och ”utanvedes” säger husförhörlängderna. Kvantiteten bevarade målade möbler från tiden 1750–1850 tyder på att också ekonomiskt sämre bemedlade kunde äga en vackert dekorerad möbel. Från Järvsö socken i Hälsingland vet vi att storspelmannen From-Olle ägde ett magnifikt skänkskåp med järvsömåleri, vita molnformationer mot blå bakgrund, lika det som förekommer i predikstolarnas ljudtak. Kyrkoinredningarna har varit av största betydelse för folkkonstens utveckling, vilket även det poängteras i denna utmärkta handbok om svenska målade allmogemöbler från 1750 till 1850.

Maj-Britt Andersson, Hudiksvall

Mellan nation och tradition. Idéströmningar i 1800-talets insamling av folklore. Föredrag från ett symposium i Visby 27–28 september 2011. Utgivna av Ulf Palmfelt. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 124, Uppsala 2013. 156 s. ISBN 978-91-87403-00-2.

Per Arvid Säve (1811–1887) var en av 1800-talets allra främsta dialekt- och folkminnessamlare. Hans omfattande material utgör än idag en ovärderlig källa till kunskap om Gotlands historia, språk och folklore. Delar av samlingarna finns lättillgängliga i böcker som *Gotländska lekar samlade av P. A. Säve (1948)*, *Gotländska visor samlade av P. A. Säve (1949–1955)* och *Gotländska sagor upptecknade av P. A. Säve (1952–1959)* – samtliga utgivna av Kungl. Gustav Adolfs Akademien. Diskussioner om Säve och hans verksamhet återfinns t.ex. i rapporten *Per Arvid Säve och hans samtida* (red. Lindquist, Gislestam och Palmfelt, 1992) och i Ulf Palmfelt avhandling *Per Arvid Säves möten med människor och sägner* (1994). För att uppmärksamma 200-årsminnet av Säves födelse arrangerades ett symposium i Visby år 2011. Det övergripande syftet med symposiet var att öka kunskapen om det skifte, från nationalism till traditionalism, som ägde rum vid mitten av 1800-talet när det gällde vetenskapliga förhållningssätt till folkkultur i Sverige. Tio av symposiets föredrag finns nu publicerade i *Mellan nation och tradition. Idéströmningar i 1800-talets insamling av folklore*.

Titeln ”Svensk etnologi från Gunnar Olof Hyltén-Cavallius till våra dagar” är talande för innehållet i Nils-Arvid Bringéus bidrag. Med utgångspunkt från Hyltén-Cavallius verk *Wärend och wirdarne* (1863–1868) ger Bringéus en kortfattad och översiktlig bild av etnologiämnets framväxt och förändring. I mångt och mycket står ämnesbeteckningarna i centrum.

Fredrik Nilsson diskuterar i sin artikel ”En aningslös kulturkonserverad gisslan?” Arvid August Afzelius, särskilt dennes politiska ställningstaganden och förhållande till skandinavismen vid 1800-talets mitt. Elegant visar Nilsson hur Afzelius knappast, som tidigare hävdats, aningslöst drogs in i och nyttjades av samtidens studentskandinavism. I artikeln argumenterar istället Nilsson övertygande för att det för Afzelius var en självklarhet att den folkliga kulturen förenade Norden. Även om direkta utspel rörande en politisk enighet saknas från Afzelius sida är det tydligt att han nyttjade folkkulturen för att rikta skarp kritik mot kungahuset och konservativa företrädare i samtiden. Nilsson konkluderar att Afzelius framstår som ”påfallande radikal för sin tid – kanske även påfallande politisk för att vara folklivsforskare, om än en tidig sådan”.

Ulf Palmenfelt resonerar kring frågan om hur idén om en ”europaisk folksaga” växte fram och vilka följder denna fick för skapandet av en ”svensk folksaga”. I artikeln presenteras kortfattat samlingar skapade av Bröderna Grimm, Gunnar Olof Hyltén-Cavallius (1818–1889), Per Arvid Säve (1818–1887), Eva Wigström (1832–1901), Nils Gabriel Djurklou (1829–1904), August Bondeson (1854–1906) men också en av Hyltén-Cavallius informanter, torparen Mikael Jonasson Wallander (’Mickel i Långhult’, 1778–1860). Bondesons och framför allt Wallanders berättelser, hävdar Palmenfelt, skiljer sig från de övrigas och ligger sannolikt också närmast ”verklighetens sagoberättande”. En genomgående tes i artikeln är att den ”europaiska folksagan” i mångt och mycket är en syntetisk kulturell form skapad av intellektuella, i likhet med begrepp som folkminnen eller folklöre. I sin idealform kunde sagan förenas med samtida föreställningar om det ålderdomliga, heroiska och traditionsmedvetna ”folket”. Avslutningsvis resonerar författaren kring folksagans antagna död i och med industrialismen. Var det kanske bara den syntetiska idealbilden som blivit obrukbar? Har folksagorna som vi finner i 1800-talets sagoutgåvor någonsin funnits i levande muntlig tradition?

Karin Eriksson diskuterar initierat George Stephens verksamhet utifrån tre frågor: Varför samlade och studerade han folkloristiskt och historiskt material? Hur gick samlandet till? Och gjorde han egna uppteckningar eller inte? Som många andra tidiga folklorister tycks Stephens haft något av en samlarpersonlighet – han samlade inte bara på avskrifter av folkloristiskt material och andras uppteckningar utan också på böcker, mynt, frimärken, kopparstick, manuskript etc. Någon större egen uppteckningsverksamhet tycks han däremot inte ha bedrivit, konstaterar Eriksson.

”Nordiska museet och det skandinavistiska arvet” är, i mitt tycke, en av antologins intressantaste artiklar. I texten diskuterar Magdalena Hillström skandinavismens betydelse för Nordiska museets tillkomst och identitet. Författaren betonar bl.a. att senare tids forskning ofta alltför oreflekterat har betonat banden mellan nationsbildning och framväxten av nationalmuseer. Begrepp som nationalism och nation (och deras samtida betydelser) behöver problematiseras. Exempelvis var det folk eller den nation som Artur Hazelius adresserade, enligt Hillström, ”ett geografiskt obestämt nordiskt folk, eller en nordisk ’nation’”.

I ”Filehne – Berlin – Göteborg. Till Musiketnologins rötter” behandlar Anders Hammarlund den judiska reformrörelsens roll i den tyska 1800-talskulturen i allmänhet och framväxten av den moderna kulturvetenskapen i synnerhet. Moritz Lazarus och etablerandet av ämnet Völkerpsychologie behandlas, liksom judiska kantorers betydelse för framväxten av ”jämförande musikvetenskap” runt sekelskiftet 1900. Ämnet ethnomusicology som etablerades i USA under efterkrigstiden kan i sin tur, skriver Hammarlund, kanske betraktas som en förlängning av frågeställningar som tidigare formulerats i Centraleuropa av landsflyktiga judiska forskares samarbeten med amerikanska kolleger.

Folkvisor står i fokus i några av bokens artiklar. I ”En sång om Gotland” utgår Owe Ronström från sammankopplingen av folkkultur med geografi, av folkvisor med plats; en tankemodell som fick fäste i Sverige från tidigt 1800-tal. Bär de gotländska folkvisorna några spår av tankemodellen, frågar sig Ronström. Återspeglas gotlänningarnas röster i vismaterialet? Även i Märta Ramstens artikel ”En läskande dryck ur melodins klara källa” står folkvisan i centrum. I likhet med och inspirerad av Palmenfelt lägger Ramsten fokus på genren som sådan. Utifrån en

undersökning av Kungl. Musikaliska Akademiens 1800-talsprotokoll visar Ramsten hur synen på folkvisan speglades i samtidens offentliga musikliv, hur folkvisan kom att omgestaltas och hur detta än idag påverkar vad som spelas, sjungs och publiceras. Folkvisorna redigerades, harmoniserades och anpassades till ”salongsbruk”; dess ”anonymitet och avskalade kontext gjorde att den kunde tillskrivas sådana egenskaper som passade tidsandan”, skriver Ramsten.

Samuel Edquists artikel ”Nykterhetsrörelsen, folkkulturen och nationalismen” utgör i mycket en komprimerad version av delar av hans avhandling *Nyktra svenskar. Godtemplarrörelsen och den nationella identiteten 1879–1918* (2001). Liksom i avhandlingen visar Edquist här tydligt hur nykterhetsrörelsen i allra högsta grad var med om att såväl skapa som sprida föreställningar om Sverige och det svenska. Folklore var en viktig del av den ”folkliga nationalism” som frodades inom rörelsen. Folkloreurmen, visar Edquist, passade dessutom väl ihop med rörelsens civilisationskritiska drag och folkbildande ambitioner. Intressant i sammanhanget är att flera av nykterhetskämparna som Edquist nämner, t.ex. Oscar Olsson, Per Edvin Sköld och Fredrik Ström, senare kom att fungera som folkminnesarkivens främsta förespråkare i riksdagen.

Symposiet hölls i Gotlands fornsal, vilken också är föremålet för Mattias Legnérs bidrag. Fornsalens tidiga historia står i fokus, närmare bestämt åren 1875–1925. Tyngdpunkten i artikeln ligger på en beskrivning av verksamheten och inte minst dess förändring över tid; syftet är att undersöka hur personer knutna till fornsalen både föreställde sig och praktiskt arbetade med att framställa gotländsk historia och kultur. Artikeln knyter därmed även an till pågående diskussioner om regional kulturarvsproduktion.

Flertalet bidrag i *Mellan nation och tradition* håller hög kvalitet, både vad gäller språk och innehåll. Senare tids forskning kring folkminnesinsamling i idé och praktik har till stor del rört 1900-talet, särskilt mellankrigstiden. Den aktuella boken belyser huvudsakligen insatser under det föregående århundradet. Artiklarna bidrar således både till att fylla kunskapsluckor och att lyfta fram viktiga frågor. Kort sagt inspirerar boken även till fortsatt forskning om 1800-talspionjärerna vad gäller dokumentation och forskning om folklig kultur i Sverige.

Fredrik Skott, Göteborg

Eva Persson: *Osköna ting. En utställningsrevolution i Varberg*. Gidlunds förlag, Möklinta 2014. 112 s., ill. ISBN 978-91-7844-911-8.

Eva Persson har – som väl ingen annan – ägnat sig åt utställningar, med produktioner och med kunskapsuppbyggnad. På Riksutställningar var hon en nyskapande och inspirerande utställningsmakare, vilket gällde både innehåll och form som i *Land du välsignade* 1973 (i samarbete med Nordiska museet). Hon blev sedan konstnärlig ledare för utställningsverksamheten vid Arbetets museum i Norrköping. Därefter var hon lektor vid Linköpings universitet, där hon skapat en akademisk utbildning med olika perspektiv på utställningar.

2005 startade hon *UtställningsEstetiskt Forum* med en nätbaserad tidskrift. 2011 promoverades hon till hedersdoktor vid Linköpings universitet och fick möjlighet till ett forskningsprojekt som föreliggande skrift är ett resultat av.

Osköna ting handlar om en lantbrukshistorisk utställning på museet i Varberg och om museimannen bakom denna utställning, Albert Sandklef (1893–1990). Redan underrubriken slår fast att det var en märkvärdighet, inget mindre än *en utställningsrevolution*. Ordvalet motiverar författaren med att det för första gången visades arbetande människor på ett museum, för första gången kunde besökarna jämföra traditionella redskap med moderna och för första gången ställdes redskapen ut i den ordning de en gång använts. Detta var, menar Persson, enastående i Museisverige och ser museet i Varberg som ”en spjutspets” i ett paradigmskifte i utställningskonsten. Av de tre punkter hon listat rör två vad som varit en central utgångspunkt i hennes eget arbete och undervisning: hur föremål kan representera olika berättelser.

Utställningsrevolutionen var minst sagt långdragen, påbörjad i det tidiga 1920-talet och avslutad först 1944, alltså två decennier senare. Museiintendent Sandklef bedrev ett enträget arbete med att förbättra vad som var ett folkbildande projekt. Det gav honom också återkommande tillfällen att aktualisera museet med nyinvigningar. Kronologin i skriften utgår från dessa invigningar som ägde rum trots att den planerade utställningen kanske inte stod färdig förrän flera år senare.

Lantbruksutställningen fick ett långt liv. Efter 1944 kom den att stå ytterligare drygt fyra decennier. Rivningen påbörjades först 1988. Denna långa livs-